

אחר כלות השלושים לפטירתו של הגאון רבי שמואל ברנד זצ"ל

ושמואל בקוראי שמו

נגיעה בשולי מעילו, בשיחה מפעימה עם אחד התלמידים

הרב יוסף וואלפא

ש בר עמוק השבר עולם התורה, בהסתלקותו לשמי רום של האי גאון מופלא, גדול מרבן שמו - רבי שמואל ברנד זצ"ל. מגדולי המחדשים בהבנת התורה בדורנו היה, תלמיד ותיק וחביב לרבותינו רישי מתיבתא מעתיקי השמועה, ושמועותיו מתבדרין ביני עמודי דגירסא.

תקצר היריעה מהכיל רום תפארתו, בחינת "תלמיד חכם עצמו - עין לא ראתה". וכבר ספרו ספדניא על האבידה הגדולה שאין לה תמורה. בשיחה עם תלמיד מקורב רבות בשנים, הרה"ג רבי יוסף גוטפרב שליט"א, שניאות להעביר מתחושות הלב באוזני 'לקראת שבת', בקשנו לנגוע באפס קצהו ולהתרומם לאור טפח מדרכיו בקודש, להביט אל גוונים אחדים, מעט מזעיר מדמותו רבת הגוונים של הגאון זצ"ל.

בליל שישי ונאמרה במשך כארבע-חמש שעות ברצף, עד השעה שתים או שלוש בלילה. כשלאחר מכן המשיך את סדר לימודו הקבוע מידי לילה עם מורי ורבי הגאון רבי חיים מן ההר שליט"א, עד לשעות הבוקר המאוחרות. כאשר היו פעמים שרבי חיים שיבלחט"א לא היה מגיע מאיזו סיבה שהיא, היה נמשך השיעור לבחורים ברצף אחד למשך עשר שעות, עד השעה שמונה בבוקר!

מה שגידל ורומם את מעמד השיעורים הללו לא היה רק אמירת הדברים, בחינת הסברות ובדיקת אמיתותם עם כל דברי רבותינו הראשונים והאחרונים. באותם שיעורים נגלה לעינינו המושג של ריתחא דאורייתא, כשהדברים נאמרו מתוך 'ברען' של 'שטייגען' אשר סחפה את השומעים הצעירים לתוך עולם חדש של פלפולא דאורייתא ומלחמתה של תורה כפי שקיבל מרבו רבי שמואל רוזובסקי זצ"ל, כשלא אחת היו מתדפקים שכנים מהבנינים הסמוכים ומבקשים שלמצער יסגרו את חלונות הבית, כדי שהקולות והברקים שניצתו באותו מעמד לא יפריעו את מנוחת שאר הדיירים.

עשרות התלמידים מאותן שנים מתרפקים עד היום לאותן שעות של תענוג רוחני עילאי שנוצר מהשילוב המיוחד של מתיקות ועריכות התורה

זצוק"ל, הרי שלמרות שלא היתה דעתו של הגר"ש נוחה שיפריעוהו במהלך אמירת החידוש או הסברא, הרי שכאשר רבי שמואל זצ"ל היה שואל היה מיד עוצר את אמירת הדברים, כשהוא מסביר לתלמידים שאת שאלותיו של רבי שמואל חייבים לשמוע, כי הן נוגעות ליסודות הדברים.

חבורה שארכה עשר שעות

אני התחלתי לשמוע ממנו שיעורים בשנת תשמ"ח, כשהיה עוד בשנות אברכותו הראשונות. היו אלו חבורות לבחורים משיבות שונות, שנאמרו החל מהשעה עשר בלילה

שם בחודש ניסן, ביקש להתקבל לשיבת פוניבז'. לאחר בחינתו אמר מרן הגר"ד פוברסקי זצוק"ל ראש הישיבה, שאת זמן הקיץ ילמד בשיבת פוניבז' לצעירים ובחודש אלול יזכה לבוא בשערי היכל הישיבה הגדולה כתלמיד מן המניין.

כך סיפר הגאון רבי אשר אריאלי שליט"א מראשי ישיבת מיר, שבעת הגיעו באותו קיץ לשיבת פוניבז' לצעירים חרדו בני השיעור חרדה גדולה בשמעם כי הנה מגיע העילוי של ירושלים ללמוד בשיבת, ואכן מיד תפס את מקומו כאחד המיוחדים שבתלמידים.

בהמשך כשזכה לשמוע שיעורים ממורו ורבו מרן הגר"ש רוזובסקי



אמר שמואל משמיה דשמואל

כמדומה, פותח ואומר הרה"ג רבי יוסף גוטפרב שליט"א, שההגדרה הנכונה בה ניתן להביע את תורתו של מורי ורבי הגאון רבי שמואל ברנד זצוק"ל, היא היותו תלמיד מובהק בכל מהותו של מרן הגאון רבי שמואל רוזובסקי זצוק"ל ראש ישיבת פוניבז'. אם זה בכוח החידוש המופלא לו זכה משמיה, אם זה אהבת התורה אותה קנה בכל רמ"ח איבריו ושס"ה גידיו, כשהוא להוט אחרי כל סברא והבנה בסוגיות הש"ס, ואם בדרכי ההסברה לתלמידים אותם סלל לאלפי תלמידיו במשך עשרות בשנים, בעמל ויגיעה עד כלות כוחותיו, יחד עם התמדה ושקידה שלא ידעו שבעה, כשלא אחת מסר את שיעוריו בנושאים שונים, לקבוצות תלמידיו מהישיבות השונות, משך כחמש עשרה שעות רצופות...

בעצמו נהג לומר, שבכל הליכותיו הללו משתדל הוא ללכת בדרכי מורו ורבו המובהק.

כבר בהיותו תלמיד בשיבת קטנה של 'עץ חיים' נודע שמו כמי שעדיין לגדולות, ובסיימו את לימודיו, כנהוג

לאחר ליבון וזיכון הסוגיה לכל פרטיה ודקדוקיה, כשהכל נעשה באופן של 'כל עצמותי תאמרנה' מתוך חדותא דאורייתא שהיתה שזורה באימה ורתת לירד לעומקה של סוגיה.

בור ואש דנזיקין, מול "והר סיני עשן כולו"

כך היה גם בכל ליל שבועות מוסר שיעור מיד לאחר סיום סעודת יו"ט עד שהגיע זמן התפילה, שיעור שנמשך חמש ושש שעות ברצף, כשהוא מכניס את השומעים יחד עמו לאותה אוריה נפלאה של 'היו נכונים' לקראת קבלת התורה מתוך שמחה ואהבת תורה ללא מיצרים וגבולות.

זכורני בשנה אחת שהשיעור נסב באותו לילה על גדרי בור ואש במסכת בבא קמא, כשכל אותו לילה חרז וחיבר בין כל אותן עשרות מקומות בכולא מסכתא, בהן הוזכרו בור ואש, כשהוא מבארן אחת לאחת בטוב טעם ובהסברתו המיוחדת היאך תואמים דבריו לכל אותן מקומות בהם מוזכרים בור ואש במסכת.

רעייתו הרבנית תליט"א סיפרה בימי השבעה, שלא היה זה נדיר שרצף השיעורים שמסר לקבוצות השונות מכל היכלי התורה והישיבות נמשך על פני רצף של חמש עשרה ושש עשרה שעות, לחמש או שש קבוצות שונות, בנושאים שונים, ולתלמידים שבאים מסגנונות לימוד שונים.

היו אלו תלמידי ישיבת פוניבז' לצד תלמידי ישיבת חברון, בחורי ישיבות חסידיים לצד בני היישוב הישן, ספרדים ובני חו"ל. לכולם מצא עת וזמן להאזיב עליהם את התורה, להגביר את חשקתם לעומק עיונה ולרומם קרנם בפיתוח יכולת החידוש ואמירת סברא אמיתית בתורה. היו מתקשרים ואומרים אנו לומדים עכשיו סוגיה זו וזו, והוא היה קובע להם זמן ואומר להם את השיעור.

מאה פעמים ואחת של הבנה

מאוד כאבה לו העובדה שאברכים צעירים מיד לאחר החתונה, מפסיקים את דרך הלימוד הישיבתית ועוברים ללמוד בדרך של לימוד הלכה כסדר או הספקים - מה שלא היה מקובל בעבר. "איך אפשר לאבד את הלימוד לעומקה של סוגיה כבר בשנים הראשונות והצעירות כאשר הפריחה התורנית והבשלות לעיון האמיתי עדיין לא השלימו עצמן אצל אותם האברכים", תהה.

כן עורר תמיד, שדברי חז"ל: 'אינו דומה מי ששונה פרקו מאה פעמים למי ששונה פרקו מאה פעמים



התאמתה לדברי רבותינו הראשונים והאחרונים, עד דברי רעק"א, הקצוה"ח ויתר רבותינו מעתיקי השמועה, והעמדת כל הסוגיא ברצף הנכון למול אותה סברא בודדת.

מתוך אותו ביקוש לדבר אמת בחישוב סברותיו וחידושו, היה מקשיב ומאזין לכל סברא של שואל או צורב, צעיר או מבוגר, כשהוא שוקל במאזני הדעת וההיגיון את הדברים. מייקר ומחשיב היה עד למאוד עת מצא את הדברים נכונים, ואחר כך חזר היה על הדברים בשם אומרם, כשלעומת זאת נהג לדחות בעדינות את אותן סברות ודברים שלא מצאם נכונים, או מתיישבים על השכל הישר ודברי רבותינו. כך, עד שיש אומרים שמשמת רבי שמואל 'בטלו המקשיבים'. כל אלו שבאו לומר לו איזה דבר חידוש, הרגישו שלרבי שמואל יש את כל הסבלנות לשמוע את דבריהם, על אף שכאמור לא תמיד היו הדברים מתקבלים על דעתו.

תורה שניתנה באש

אחד מהנושאים עליו היה מדבר כל השנים וזה נחשב בעיניו כאחד מהיסודות העיקריים במסורת העברת התורה, זה שהתורה ניתנה בקולות וברקים, באימה ורתת, כנאמר 'ויחרד

כל העם אשר במחנה'. לצד הור וזהר ויקר תפארת. אי אפשר לקיים בה קנין בראיה או בהבטה בעלמא, בלימוד שטחי תוך רוגע ושלווה.

כמבדיל הראשוני במעלה בין אלו שנקראים "חרדים" לדבר ד' למי שאינם בהגדרה זו, הוא ראה את דרך הלימוד בחרדה ובאימה שח"ו לא יהיה בה שום שינוי במסורת, ומזה נבעה גם דרישתו שהלימוד עצמו יהיה בקולות וברקים ושלא ישמעו את שיעוריו בשוויון נפש. אם אין ההתרוממות וההתלהבות כמו הנכונות להזדעק משמיעת סברה צורמת, זו לא דרכה של תורה. אם אין את ההתפעלות ו"היציאה מן הכלים" משמיעת חידוש נכון, סברא ישרה ונפלאה, הרי שאין הלומד ראוי להיחשב כמי שעמל בתורה וקניניה.

בשנים האחרונות היה מתבטא לא אחת, שמי שרוצה לראות ולדעת היכן הדרך האמיתית במסורת התורה, שיבחן היכן מתקיימת ה'חרדה גדולה' לכל שינוי ממה שהנחילו לנו אבותינו ורבותינו, אם בעניני חינוך ואם ביתר הדברים שבהם קיימת קרירות ושאננות, ולפי מידת החרדה ידע להשכיל היכן האמת.

מכאן נבעה גם מידת היותו מדקדק עצום בהלכה, ולא נתן להקל בשום דבר שאפילו רבים וטובים נהגו בהם היתר, כשהוא מחמיר על עצמו אפילו בדברים שהנהגה הזו דרשה ממנו כוחות נפש עצומים.

זכורני באחת מלילות השבת בהן ישבתי ללמוד עמו, ואחד מבניו שיחי' סבל מכאבי שינים והתפתל מכאבים, רבי שמואל זצ"ל ליטפו והרגיעו כשהוא מסביר לו על קדושת השבת, וגזירת חכמים באיסור שחיקת סממנים, שמכוח זה אסור ליטול תרופת בשבת אם לא במקרים מיוחדים, והדברים שנאמרו בנעימות ורוגע פעלו את אותה השפעה של הרגעת הכאבים.

אוצר המנוצר

בהיותו בעל זיכרון אדיר, וכפי שאחרים אמרו ששר השכחה דילג עליו, רבים שהיו מחדשים איזה דבר אם בעניני הלכה ואם באגדה, היו ממהרים ואומרים לו את אותו חידוש, והרי הוא ככתוב וחתום. הללו היו בטוחים ויודעים שגם בחלוף שנים ידע רבי שמואל זצ"ל לשייך כל חידוש לאומרו, וכן תדיר היה אומר רבים מאותם חידושים בשם אומרם.

כמי שידע לייקר כל חידוש וסברא נכונה, עד כמה יגע בה המחדש, עד כמה היא חשובה בעיניו, השכיל לשמור, כבנקאי השומר את כספי

"טוב לגבר כי ישא עול" – "ומום אין בכך!"

הספד רבינו מרן ראש הישיבה שליט"א, בכלות השלושים

התאספנו לכבודה של תורה לעורר ולהתעורר, ולשון חז"ל על 'ההוא ספדנא' משמע שכדי לעורר ולהספיד צריך להיות 'ספדן', מאידך להיות מתעצל בהספדו של חכם זה נורא, ולשון רש"י עה"פ ביהושע (כ"ד) 'ויקברו אותו... מצפון להר געש, מלמד שרעש עליהם ההר להורגם לפי שלא הספידוהו כראוי".

ועיקר ההספד הוא ההתעוררות, כלשון הגמ' (ברכות ו') 'אגרא דהספדא דלוי' [ופירש"י: שכר הספד הרמת קול. להרים קול בלשון נהי ועגמת נפש שיבכו השומעים], ובודאי בהספדו של גברא רבה ביותר, גדול בתורה שזו היא הגדלות האמיתית.

זמן ההספד הזה הוא בימים של בין המצרים, ומי שזוכר, ויש פה כאלה שזוכרים בודאי, איך בירושלים היה ניכר מאוד מאוד המצב והמציאות של ימי בין המצרים, ובכל צהרים באמצע היום, היו מתאספים ברוב בתי הכנסיות לקונן, דבר שהיה ניכר מאוד מאוד אצל אנשי ירושלים של מעלה, שחיו את המציאות של החיסרון הגדול בחורבן הבית, וזכורני שפעם הנפטר הגדול, הגיע לשיבתנו 'מעלות התורה', בשעת צהרים בזמן ההפסקה, כשישבו אברכים שהם גדולים בתורה ואכלו, ודיברו ביניהם, והוא נכנס ותמה, איך בזמנים שכאלו של ימי המצרים, יושבים ביחד ישיבת רעים ונשמע קצת קול דבריהם...

הוא היה מיוחד מאוד, בתוך החיים והזמנים הסוערים של היום, כשכל אחד חושב שהוא מנהיג חצי עולם... כשאנחנו שוכחים כל הזמן את הצרה הגדולה, שוכחים את תפארת אומתנו, את ה'אתה בחרתנו' את ה'יקרבתנו לשמך הגדול', את ה'אהבה רבה' וה'אהבת עולם', את כל המעלות הגדולות שהיו בבנין הבית, כשהיה את המציאות של 'ושכנתי בתוכם', זה היה חלק עיקרי מהחיים, וככל שמשתרשים יותר בעולם החומר, יותר שוכחים את המציאות האמיתית. ורבינו הגר"א מבאר שבחורבן הבית, יש גם חורבן התורה – 'מלכה ושריה בגוים אין תורה', אך ודאי הדבר העיקרי זה ביטול העבודה, כשיש את החורבן והריחוק מה'ושכנתי בתוכם', זה נורא, החורבן הכי גדול.

וחלק מהציפיה בודאי, זו המסירות לתורה, וכמו שראינו אצל הנפטר הגדול, אני רגיל לחזור על כך שבאיכה באמצע המגילה והקינה על חורבן הבית, קוראים "טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו", וצריך להבין מה זה שייך לחורבן. והדברים פשוטים שאיננו בוכים על ספינה שטבעה בים, על מה שהיה פעם, אלא שאנו יושבים ומצפים לבנין ביהמ"ק, והקב"ה יושב ומצפה שכלל ישראל יתבעו את בית המקדש ומלכות בית דוד, כדאיתא במדרש בישעיה ש'ישראל מאסו בג' דברים בביהמ"ק, מלכות בית דוד וכו', והקב"ה לא מחזיר להם עד שיבקשו'. וכבר בתחילת החורבן, תחילת הבכיה היא התביעה שידרשו את ה' אלוקיהם ואת מלכות בית דוד.

וכאן כשיש חורבן, מחפשים איך יהיה טוב.

הפסוק אומר מה הטוב האמיתי, ומביאים את הדבר היסודי, עצה נפלאה להחזיר את התורה, "כי ישא עול" ! זו תכלית הבכיה, להגיע לבנין... כי כל התיקון כל הבנין הוא על ידי התורה, וכל קנינה על ידי העול, ואין לנו שיעור, "אין שיעור רק התורה הזאת", ולכן "טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו", להחזיר את ה'על מה אבדה הארץ - על עזבם את תורת', והתשובה היא, 'כי ישא עול בנעוריו', בימי הנעורים כשגלי הים רועשים גועשים בטבע ימי הנעורים, כשהיצר מכניס בליבו, שכאשר הוא יגיע אל הנחלה והמנוחה אז הוא יוכל להתחיל, אך את עצת היצר הזו האדם דוחה, ואדרבה, 'כי ישא עול בנעוריו', כאן בקינות מכניסים את התשובה איך בונים את ביהמ"ק, לחנך ולהשריש.

אנו נמצאים בזמנים קשים נוראים, נורא נוראות, וכבר חלילה מתרגלים קצת למצב כזה, כאשר קמים עלינו לעקור מתוכנו את כל היקר וקדוש לנו, וככל שרואים שיותר מתנכלים לנו, מתעצמת התביעה והקב"ה מבקש שיותר נתחזק ונתדבק בתוה"ק.

זכיתי אבדלחט"א להכיר את המנוח הגדול והעצום הזה ר' שמואל ברנד זכורנו לחיי העולם הבא בצעירותו, ילדותו, קטנותו ממש, ואז כבר ראיתי את ה'טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו' עם איזה עמקות, עם איזה צמאון להבין ד"ת, ועומד מול עיני איך שעמל בצעירותו ממש, ופעם בא בלהט כוחו לעמוד על דברי הרעק"א בשליח עושה שליח, וככל שהבין יותר כך הוא התלהב והתעלה, ברצינות, בעומק, באהבה וביראה, וממש בקטנותו בזמן שהאדם עוד קשה עורף, הוא כבר עלה והתעלה.

זכה לקבל את ה'טוב לגבר', ואין זה פשוט ת"ח שכזה עם כל ההיקף ועם כל המעלה, עם כל הפנימיות שבפנימיות, עם אהבת התורה העצומה. והנה זה דבר גדול, אדם שהוא ת"ח בן ת"ת, וכלשון הגמרא (ב"מ פ"ה ע"ב) "בלב נכון תנוח חכמה ובקרב כסילים תיוודע" בלב נכון תנוח חכמה - זה תלמיד חכם בן תלמיד חכם, ובקרב כסילים תיוודע - זה תלמיד חכם בן עם הארץ, אמר עולא, היינו דאמרי אינשי אסתירא בלגינא קיש קיש קריא". וכפי שמרחיב בזה רבינו הגר"א שם במשלי. והנה אף שאם הוא תלמיד חכם, בודאי מעלתו גדולה, מ"מ רואים שיש עדין חסרון כשאין את ההכנה והשורשים של "ת"ח בן ת"ח", את המעלה העצומה שבלעדיה אומרים חז"ל "איסתרא בלגינא", ואף שהעיקר הוא המעלה העצמית והעמל של האדם, עד שאמרו חז"ל (נדרים פ"א) "מפני מה אין מצויין תלמידי חכמים לצאת תלמידי חכמים מבניהן, כדי שלא יאמרו בניהם שהתורה ירושה היא להם", מכל מקום מי שמתעצם ומתגבר בתורה, יש לו מעלה עצומה, כשהוא ת"ח בן ת"ח.

והנה המנוח התלמיד חכם הגדול והעצום הזה, נולד לאביו שיבדל לחיים טובים, שגם כן מלא באהבת התורה, מלא בשקידת התורה, מלא ביגיעת התורה, ומי שהכיר את האבא של האבא, רבי

אליעזר זצוק"ל, שמי שראהו ראה איך השתפכה ממנו אהבת תורה עצומה, וראו בכל הזדמנות איזו אהבת תורה איזו תשוקה לתורה, ועד שזכינו לכוזה ת"ח שמושרש דורות באהבת תורה, ועלה והתעלה וידע להעביר את הדברים, אחרי נסיונות, ועלה בלי הפסק כשהוא משפיע סביבותיו [ולפני שנים רבות הבאתיו לישיבת 'קול תורה', כדי שישפיע מתורתו אדם גדול שהולך וגדל מעצמו ביגיעתו, ועד שזוכים שיצא ת"ח כזה, צריך עשרה ניסים... ת"ח עצום שכפי שאמרנו מושרש מדורות באהבת התורה במתיקות התורה ושקידת התורה כפשוטו, לא רק שמדברים על תורה... אלא הוא עצמו מתגבר כארי משתוקק כל הזמן, תופס את כל המעת לעת, זו הרי היתה מעלתם וגדולתם של גדולי ישראל, וזו הברכה 'שחלק מחכמתו' שנתן להם הקב"ה חלק מחכמתו בזה שהם תפוסים בזה כל המעל"ע, ה'קצות החושן' הקדוש, ה'נתיבות המשפט', חיו בתורה כל המעל"ע, ולהבדיל מחכמי אוה"ע. ידוע מה שמביאים הקדמונים על הפילוסוף הגדול, שנתפס בהתנהגות לא ראויה ואמר, אותה שעה לא הייתי פילוסוף, הוא כעת לא עובד, זה לא השעות עבודה שלו... וכשמדברים להבדיל על ת"ח, הכוונה לאדם שחי כל כולו בתורה, זו המציאות שלו, התורה היא המציאות הפנימית שבו.

אנחנו בהספדו של גברא רבה, 'אחים בהספידא, דהתם קאימנא' (שבת קנ"ג ע"א) [יודעים דברי הגרעק"א, בהספדו על רבינו הגר"א, דאיך אפשר להספיד ולומר כל שבחו דאם התם קאימנא, א"כ הרי זה בפניו, ואין אומרים רק מקצת שבחו בפניו, אמנם עכ"פ מקצת שבחו בעי שיהא].

הרי זו אבידה נוראה מאוד, ו'גדולה מיתת צדיקים משריפת בית אלוקינ' (מדרש איכה), ת"ח שכזה כשהתורה אצלו בקדושה ובטהרה מילדותו, בבין אדם למקום ובבין אדם לחבירו - וזו התביעה שהקב"ה תובע מכל אדם "היש לכם אב או אח", יש בכם בין אדם למקום ובין אדם לחבירו - ואצלו זה היה בשלמות, באיזו בחינה "ומום אין בכך".

כמה השקעה ועמל כדי שיצא תלמיד חכם שכזה, ואין לך אבידה גדולה ונוראה מזו. ואף שכל תלמיד חכם שנסתלק הוא אבידה גדולה, כי כל ת"ח יש לו ייחודיות משלו, כל ת"ח יש לו חדרי חדרים בתורתו. יש לשון בוהר, שכל אחד יש לו גוון משלו בתפילתו כארגמן, כתכלת, כרקיע, כשמים, כל אדם נברא כחלק מהבריאה, וכשמחסיר מעבודתו - החלק שלו חסר בעולם, ואין בכלל מאתים מנה, על כל ת"ח צריך להאמין שזה כך, וכל שכן בתלמיד חכם הגדול והעצום הזה שראו את כל הייחוד שלו, את ה'יראתו קודמת לחכמתו', את העבודה העצמית, את היראה הגדולה, 'הן יראת ד' היא חכמה', ו'החכמה מאין תמצא', ורבינו הרמח"ל מתרעם על כך בהקדמה, כי ה'פרומקייט' והיראת שמים זו חכמה רבה, ההתמדה הגדולה בשקידה עם הזהירות והזריזות, שבאים יחד עם היראה 'הן יראת ד' היא אוצר', זה מה שמשמר את כל המעלות, וכשם שהיה גדול בתורה כך היה

לקוחותיו, את אותן הערות וסברות ואותם חידושים שחידשו אחרים, כרכוש שלהם ממש, ולכן הקפיד תמיד לומר את החידושים בשמם.

ואני תפילה

קשה לתאר במילים את עבודת התפילה שלו שהיתה ברגש ובגעגועים עצומים של בן המתחנן לפני אביו, ודבקות עצומה מתוך התבוננות עמוקה בכל תיבה ותיבה שהוציא מפיו. לא אחת היה חוזר על פסוקים וקטעים מספר פעמים עד שהרגיש אכן שנפשו נקשרה לאותם תיבות ומזמורים שנקבעו בסדר התפילה.

רבים המה שמתרפקים על חזרתו את הפסוק 'מזמור שיר ליום השבת' פעם ועוד פעם, עד שאכן רק משמיעת קולו המתרונן היו הם נכנסים לאוירה הנעלית של שבת קודש.

פעם אחת שמעתי ממנו ברכת המזון ביום חול, שהיתה מתוך השתפכות הנפש ונעימות נפלאה, והייתי בטוח שכנראה באותו יום היה לו הרגש מיוחד בברכת המזון. ואולם רעייתו הרבנית תליט"א סיפרה ככלות השבעה שבמשך כל ארבעים השנים בהם זכתה לעמוד לצידו, לא זכורה לה ולו פעם אחת, שבירך ברכת המזון בחפזה ושלא במתינות כמונה מעות ממש, ולא משנה היכן היה, תמיד היה זה תענוג רוחני לשמוע את ברכת המזון שלו – שהייתה רק פרק אחד מעבודת התפילה שלו.

'מעולם לא נעלו את הדלת בפני'

כשאיש שיחנו מתחיל להתרפק על גדולתו העצומה של רבי שמואל זצ"ל במידת החסד, הוא נזכר בסיפורים ובעובדות מופלאות המסופרות על גדולי התורה כמרנן הגר"ח מבריסק זצ"ל ורבי יצחק אלחנן ספקטור זצ"ל מקובנא. אולי אלו לא אותם סיפורים ממש, אבל מעשי החסד המופלאים שראינו אצל רבי שמואל זצ"ל, נתנו לנו את המבט הנכון לאותן עובדות נפלאות של רבותינו גדולי הדורות.

באחד הבקרים בימי השבעה הגעתי לתפילת שחרית בביתו של רבי שמואל זצ"ל. בעומדי מחוץ לבית, ממתין שהדלת תיפתח בשעה שנקבעה לתפילה, ראיתי בצד עומדת אשה צעירה המתייפחת בככי. ניגשתי אליה ושאלתיה מה מביא אותה לכוה בכי וצער. ואז היא ענתה לי: "שלוש עשרה שנה מאז זכיתי להתקרב לתורה שאני נכנסת לבית זה. מעולם לא דפקתי שיפתחו לי, תמיד הייתי פותחת בעצמי את הדלת, והנה היום, זו הפעם הראשונה שאני לוחצת על ידידת הדלת, והדלת אינה נענית לי"!

לאחר מכן התברר לי, שחמותו הרבנית תליט"א שהגיעה מארה"ב לשהות עם בני המשפחה באבלם הכבד, לא ידעה ממנהגה הבית שלא נועלים מעולם את הדלת, ובטרם עלותה על יצועה הלכה ונעלה לתומה את הבית. כך, עשרות שנים לא נעלו את הבית, כשכל אחד היה נכנס לבית ועושה בו כבשלו. כאלו שיש הרואים אותם ועוברים לצד השני של הרחוב מפתח או מסלידה, כאלו שנראים כמי שקבלו חופשה ממקום שהותם הקבוע, לצד סתם חסרי בית או רעבים למזון כלשהו.

באחד מימי ראש השנה אחר הצהריים בהם באתי ללמוד עמו בחברותא, אני רואה שהוא מנסה להעיר משנתו את אחד מנכאי הרוח השרוע על אחד המזרנים בסלון הבית, כשרבי שמואל מנסה בכל כוחו להעירו על מנת שיזכה

כי אם חלילה "אתה מאסת את הדעת" אזי יש "ואמאסך גם אני". כי השכל הוא המקשר בין הבורא לנברא.

וכפי שהתחלנו, כשמספידים כזה אדם גדול, לא לשכוח שהמטרה היא להתעורר, 'לישרים תושיה' להפעיל את הדעת, לא להיות שטחי בעבודת ד', אלא שהדעת תהיה פנימית. הנפטר הגדול קיים את זה, הוא הבין למה הקב"ה נתן לו את הדעת ולא לקח את הדעת, את הדבר הכי יקר, לאיבוד. הוא זכה הרבה דברים ללמוד, הרבה ללמד הרבה תני ומתני... והחובה להתעורר בפרט בזמנים כאלה, תמיד היו זמנים קשים, וידועה לשון אגרת הרמח"ל, 'הוגד לנו שבימי המנוח החסיד המקובל הגדול הרב רבי שמשון אוסטרופולער כשהיתה הגזירה ר"ל בשנת ת"ח, השביע הרב הנ"ל לסטרא אתרא ושאל אותה על מה ולמה את מקטרגת על עמנו בני ישראל יותר מכל האומות, והשיבה לו: יבטלו מכם שלושה דברים אלו ואחזור מקטרוגי, ואלו הם, שבת ומילה ותורה, מיד השיב לה הרב הנ"ל יאבדו הם כהנה וכהנה ואל תתבטל אות אחת מתורתנו הקדושה חס וחלילה', כי המלחמה תמיד היא על התורה. וכשנמצאים בזמנים שגורים עלינו, שיש מקרים של 'אשר קרך', בודאי שיש חובה כפולה להתחזק יותר ויותר להיות בכל הענינים 'אויס געהלטן' – 'כולך יפה רעיתי', שיהיה אפשר לומר על האדם 'אשרי רבו שלמדו תורה' לא ח"ו להיפך...

ת"ח עצום כזה וכפי שהזכרנו שהתעצם בגבורתו, שהתחיל ממש מטל ילדות, עם השורשים הגדולים, עם המידות הטובות היר"ש ההשקעה והמסירות, הכל חטיבה אחת, ומה שיש לו בעולמו זה הרוחניות, הוא מוותר על דברים שבני אדם נאבקים על זה, עם כל ה'לשם שמים' לרוחניות, בודאי שזה אבידה גדולה מאוד.

וכעת בזמן החורבן על בית מקדשנו ותפארתנו, החיוב מיוחד, שהרי כל מי שיש בו דעה כאילו נכנה ביהמ"ק בימיו. 'דעת אלוקים תמצא' – זה ביהמ"ק, ותכלית המקדש 'ושכנתי בתוכם', וביארו הגר"א והאלישיך שבלשון אחד מתנבאים, 'בלב כל אחד ואחד'.

ובזה יצאתי מגדר מתעצל בהספדו של חכם.

יתן ד' ונתעורר באמת לזה, נזכור את גדולת תפארתנו את ביהמ"ק, את כל מה שחסר לנו, נתעורר ללימוד התורה, לעמל התורה בכל החושים 'כי הם חיינו', לקיים את השטר.

זו הזכות הכי גדולה למנוח הגדול והעצום הזה בתורתו ויראתו, שיהיה מליץ יושר על המשפחה על כולנו, שנתחזק כמה שאמרנו חז"ל 'אין ישראל נגאלים אלא בזכות תורה שבעל פה', שעל ידי כך נזכה לגאולה השלימה 'ובלע המוות לנצח ומחה ד' אלוקים דמעה מעל כל פנים', בבנין בית מקדשנו ותפארתנו, במהרה בימינו, אמן אמן.

(נכתב על ידי הרב י.א.)

מכיר מתעצם ומבקש גדול בעבודת ד', וכבר הזכרתי את המידות הגדולות ומקיים את 'נושא בעול' שהוא מקניני התורה, ודאי זה כפשוטו, שהוא לא חי רק לעצמו, לא באנוכיות.

ידועים הם דברי רבינו הגר"א באבות, שמוסיף כדרכו בקצרה, על 'נושא בעול על חבריו', ובודאי שהוא כפשוטו, הרי שהוא גם ברוחניות 'תרגמא רבא אליבא דאביי'. אביי ורבא חולקים בגופי תורה, חולקים על מסורת התורה, ורבינו הרמח"ל מאריך בזה, והם תובעים זה מזה 'רחמנא ליצלן מהאי דעתך', כי המלחמה והויכוח היה על מסורת התורה, ולכן הם מתבטאים זה על דברי חבריו 'רחמנא ליצלן מהאי דעתך'. כל אחד אחז כפי מה שהוא מבין שמוכרח שיהיה ככה, וזוועק על חברו בקול רעש גדול, כדי שלא יהיה עיוות ממסורת התורה, עד שמכריעים בזה. וגם בזמן שכזה יש את ה'נושא בעול', אף שאביי ורבא כל אחד מחפש ראייה לשיטתו, הרי שיש להם 'נושא בעול', במה שהוא עיקר חייו בגופי תורה, ויש מציאות של 'תרגמא אביי אליבא דרבא'.

ואצל המנוח הגדול ראיתי בעיני, הוא לא היה רק 'נושא בעול', אלא נותן הכל... כשאחד אמר איזה סברא, הוא היה ממשיך ומרחיב ומבאר ומחדש, והכל רק כדי 'להסביר' את חבריו, ומסביר לו שמסתמא הוא התכוון לזה וזה... ומעין זה היו רואים אצל רבי איסר זלמן זללה"ה, עם הענווה הנוראה, קל לספר את זה, אבל לחיות את זה למעשה בפועל, זה לא פשוט.

וכך היה אצלו גם בכל עבודת ד', ומבאר רבינו הגר"א את הפסוק 'יצפון לישרים תושיה מגן להולכי תם' (משלי ב', ד') ומבאר רבינו הגר"א: 'יצפון לישרים תושיה', ישר הוא השם דרכיו ומידותיו בשכלו, ומעמיד אותם בדרך הישר לפי התורה, ולזה הישר אי אפשר להיכשל, כי תמיד הוא משגיח ומתבונן על דרכיו, אך צריך להתורה לכל יסור מעצת התורה, וזהו 'יצפון לישרים תושיה', הוא עצת התורה, וישבר מדותיו לפי התורה... 'מגן הוא להולכי תם', תם ההולך בדרך תמים ולא סר מן התורה ימין ושמאל ואף במדות אינו סומך על שכלו כלל והולך בתמימות, וזה אין צריך לעצה כי אין לו מלחמה בשכל כי הוא משים עצמו כבהמה, כמ"ש (חולין ה') ערומים בדעת ומשימין עצמן כבהמה, אך אפשר שיכשל שלא במתכוון והוא צריך למגן להגן עליו שלא יכשל, לכן אומר 'מגן להולכי תם', צריך את שתי הדרכים, מחד שיהיה בשכל ובתבונה, בחריפות ומחשבה ומאידך להיות גם תם, ללכת בדרך הישרה, את שניהם ביחד [מעין מה שכתוב בהספד, שאסור להגזים, אך מותר להגזים קצת, שייך לשלב את שתי הדרכים], כי בלי יר"ש בתמימות ה'הולך תם', בלי זה לא שייך שיהיה 'חכמתו מרובה ממעשיו', ורבים מגדולי הדורות פחדו מזה, ומאידך 'לישרים תושיה', צריך להפעיל את הדעת, הקב"ה מבקש מהאדם להיות בר דעת,

לשמוע קול שופר כמצוות היום. לתומו הוא מספר לי שזה לו מליל אמש אחר הסעודה שנשכב לישון ועד עתה לא התעורר. ביום רגיל לא הייתי מנסה כלל להעירו, אמר רבי שמואל, אבל ביום הזה, יום הדין, אם לא יזכה לשמוע מאה קולות, לפחות שישמע את המחויב מדאורייתא. אך במקום שהלה יבין, הרים הוא על רבי שמואל את קולו, שהרעים לא פחות מהשופר עצמו... על ה'חוצפה' שרבי שמואל העז להעירו.

תורת חסד

אחד מהדברים הבולטים באישיותו רבת הגוונים של הגאון רבי שמואל זצ"ל, היה קירובם וחזיונם של מאות מאותם צעירים וצעירות, שזכו להארה שמימית, עזבו בורות נשברים ובאו לחסות בצל כנפי השכינה. היו אלו בתחילה תלמידות סמינר 'נתיב בינה' שהחלו לסעוד על שולחנו בלילות שבת, כשאט אט התווספו עוד ועוד צעירים וצעירות שבאו לסעוד על שולחנו, כשבמשך סעודת ליל שבת שנמשכה שעות ארוכות, ולפעמים למעלה מחמש שעות, היה מרבה להסביר בעוז והדר את השקפת התורה בכל הנושאים.

עוד לפני כן היה ביתו פתוח לרווחה כשנוקקים ונכאי רוח יושבים לשולחנו לצד אלו מתלמידיו שבאו לשמוע את אמרותיו וחידושי על פרשת השבוע שנאמרו בשילוב זמירות שבת בחדווה. אך בעיקר לפני למעלה משני עשורים, ביתו הפך ל"כתובת" לכל אותן בנות שהתלבטו ותהו בחיפוש אחר אור האמת.

הוא עצמו הסביר פעם, כי עיקר התמסרותו לאותן צעירות הוא כדי שלא יבנו את ביתם עם כאלו שלמדו במקומות של תערובת קודש וחול, ויצא שכל עבודתן הרוחנית תרד לטמיון. לא אחת ישב עם כאלו שנשאו את אחת מאותן לתמידות ולאחר הנישואין בא הבעל ללמוד ממנו את דרך התורה האמיתית.

רבים היו שלאחר נישואיהם היו באים לסעודת שבת עם בני משפחותיהם, על מנת שיושפעו ויספגו את האוירה התורתית ודרך החיים של בני התורה, ולמצער יבינו ויקבלו בהבנה והסכמה את הדרך בה בחרו ילדיהם ואחיהם. ארבעים וחמישים איש סעדו בביתו כל ליל שבת, כשכולם יושבים ומאזינים בקשב רב לדבריו שנאמרו בלהט כשהוא מסביר כל פעם נושא אחר בו ראה צורך לבאר את דעת רבותינו מוסרי הדרך, או נושאים שהאורחים העלו בענייני אמונה ובטחון ועוד

נושאים השקפתיים. כך זכה ורבים חייבים לו את חייהם הרוחניים ואף לאחר שהקימו בתים לתפארת היו מתייעצים עמו בכל הליכות חייהם.

כך גם קבע חברותות ושיעורים לאברכים שזה מקרוב נכנסו לעולמה של תורה, מעולם לא הסכים לקרוב לתורה שלא על ידי לימוד סוגיות הגמרא כ'שנים או חזקין בטלית' וכדומה ובעיון כבני ישיבה ממש. הוא סבר שרק לימוד שכזה עם כל ההבנה ודרך הלימוד הישיבתית יביא את אותם מתחזקים לקנות את דעת התורה, ואת החשק לעמול בהבנתה ולילך בדרכי התורה.

באחד ממוצאי השבתות הגיע אליו אחד מאותם שבתחילת דרכם ליהדות מצאו עצמם בחוגים שקודש וחול משמשים אצלם בערכוביה, ובא לשמוע ממנו את דרכה האמיתית של תורה. מיד לאחר מעריב ובטרם הבדיל ישב עמו רבי שמואל זצ"ל עד לקראת עלות השחר, ואז הבדיל בין יום השביעי לששת ימי המעשה, יחד עם ההבדלה בין קודש לחול, כשאותו תלמיד מבקשו עוד בטרם עשיית הבדלה שרצונו זה עתה להחליף את הכיפה בה הגיע אליו לכיפה שחורה, כסמל לתחילתה של דרך חיים חדשה. אותו תלמיד זכה, וברבות הימים שימש כרבנות באחת מקהילות הגולה, כן הקים קהילה חרדית

לתפארת באחת מערי השרון, כשהוא מרביץ תורה לרבים בדרך ההשקפה התורנית, ורבים מתקרבים בזכותו לעולמה של תורה.

בהיותו בעל יכולת עצומה בחידוש בהבנת התורה יחד עם מעשי החסד האין-סופיים שלו, אמר שכידוע מרן הגר"ח מבריסק זצוק"ל מלבד גדלותו העצומה שאין אנו יכולים להשיג בה בתורה, כן היתה טבועה בו מידת החסד עד בלי גבול, וכידוע שעל דלתות ביתו היו מתפרסמות מודעות שונות כבלוח-מודעות וכל אחד הרגיש בבית מרן הגר"ח כביתו ממש. ואמר על כך מרן הגר"ח שכוח החידוש בתורה קשור קשר בל ינתק במידת החסד, כשרבי שמואל זצ"ל היה נוהג לומר שהוא מבין את הקשר בין שני הדברים, שה'לומדות' והחסד כרוכים זה בזה.

אחד מתלמידיו שהתחזק רבות ממנו בתחילת דרכו בעולם התורה אמר בהספדו בימי השבעה, כי בלידת בנו הראשון חשב אותו תלמיד שבהיות וגם הוא וגם אשתו ללא גואל וקרוב ומחוסרי אמצעים, יוותרו על קיום סעודת מצוה לאחר הברית, אך כאשר רבי שמואל זצ"ל שמע על כך, נתן לו סכום כסף גדול על מנת שיערוך סעודת מצוה בבשר, כהלכות גוברין יהודאין. כשגם לאחר מכן מימן מכספו את שהותה של היולדת



מספר ימים לא מבוטל בבית החלמה ליולדות, באמרו שהיא זקוקה לכך הרבה יותר מכל יולדת שבאה מבית תורני חרדי, העטופה בעזרה מבני משפחתה, מה שאין כן אצל אלו שזה עתה זכו לאור התורה. וזה לא היה המקרה היחיד שעשה כך.

כאשר סיפרו את הדברים בימי האבל לחמותו הרבנית אייכלר תליט"א, הגיבה ואמרה: "עכשיו אני מבינה להיכן הלכו כל הסכומים הגדולים שתמיד שלחנו להם"...! באופן קבוע היינו מעבירים סכומים נכבדים להוצאות פרנסת הבית, ותמיד הרגשנו שמצבם הכלכלי לא קל, לאחר שמיעת כל הסיפורים הללו מובן על מה הוציאו את כספם.

מעשי החסד לא הצטמצמו כלפי סוג מיוחד של נצרכים, כך היו אלו מתלמידות בעלות תשובה בעלות מחשבה מעמיקה, שבאו לראות ולשמוע איך מתנהל בית תורני מובהק, ועד נכאי רוח וגלמודים שחיפשו מקום בו לא יחטטו בפצעי נפשם ויקבלו אותם כפי שהם, כשבתוכם כל נצרך וכל מבקש שמצא בבית הגדול פינה לגופו ובעיקר לב שומע ורגיש למצוקותיו.

ערימת המזונות שעמדה בקצה הבית היתה עדות נאמנה למה שאמרו חז"ל 'ומדבר מתנה' אין התורה מתקיימת אלא במי שמשלים עצמו כמדבר, כפשוטו ממש. כל אחד היה יכול להיכנס לבית לקחת מזון מהערימה להניחו בסלון או בכל מקום ולישון...

אי אפשר שלא להזכיר את הרבנית תליט"א שהיתה עשרות שנים לעזר כנגדו בכל מובן המילה, הן בהיות הבית משכן התורה והן הפקרת הפרטיות לכל מעשי החסד המופלאים. מתחילת דרכו בהרבצת התורה לתלמידים, כאשר כל בני המשפחה ישנים לקולות הרמים של לימוד התורה בריתחא דאורייתא שבקעו מסלון הבית בלילות, לעומת חלק משכניו שכאמור, היו מבקשים מפעם לפעם שישתדלו לסגור את החלונות כדי שהדי מלחמתה של תורה לא יפריעו לשנתם, הרי שלבני ביתו, כולם, היתה זו שירת התורה שמשמיעתה נרדמו ולקולה הקיצו מידי בוקר, לעוד יום של תורה וחסד.

זאת מלבד עריכת סעודות שבת לעשרות אנשים, שנמשכו כאמור שעות ארוכות, שמלבד ההכנה הרבה המחייבת כוחות ומאמצים כבירים, הרי שגם הפיכת אהלם לבית 'לינת הצדק', מוכיחה על גדלות ורוממות בני הבית כולם, אשר זכו לקחת חלק כחלק בתורתו וצדקת פזונו שתעמוד להם ולדורותם.